ରହସ୍ୟାଲୋକରେ ଦାରବୀ ଲୀଳା : ଏକ ଭାକ୍ତିକ ଅନୁଚିନ୍ତା

ଡକ୍ଟର ସଂଘମିତ୍ରା ଭଂଜ

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଓ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ରହସ୍ୟମୟ- ନିଗୂଢ ତତ୍ତ୍ୱ ସର୍ବସ୍ୱ ତଥା ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ବିମଣ୍ଡିତ । ଦେବଭୂମି ଭାରତବର୍ଷର ଐତିହ୍ୟ-ସଂସ୍କୃତି - ପରମ୍ପରା ଓ ଅସ୍ମିତାର ଅନାମୟ - ଦିବ୍ୟ ଅବବୋଧ ହେଉଛନ୍ତି ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ - ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ । ଭକ୍ତର ଶ୍ରଦ୍ଧା-ସମର୍ପଣର ଅନିର୍ବାପିତ - ଅଖଣ୍ଡ ମଶାଲ୍ ସେ । ଦାରୁ ଦିଅଁ - ପରଂବ୍ରହ୍ମ ସାଧକର ସାଧନାରେ କେବେ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ, ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ଅନାସକ୍ତିରେ କେବେ ନିରାକାର ତ ପୁଣି ଗୃହସ୍ଥର ବିଶ୍ୱାସରେ କାଳିଆ ସାଆନ୍ତ ରୂପେ ନମସ୍ୟ ! ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଓ କ୍ଷେତ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ନେଇ ସଂଗୁପ୍ତ ରହସ୍ୟ ଭିତରେ ବିସ୍ମୟାବିଷ୍ଟ ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱ । ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଟି ନୀତିକାନ୍ତି, ରୂପଚର୍ଯ୍ୟା, ପ୍ରାତ୍ୟହିକ ପୂଜାବିଧି, ଅଲୌକିକ ସତ୍ତାକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି କୋଟି କୋଟି ମଣିଷ ହୃଦୟରେ ଅସମାଧିତ ପ୍ରଶ୍ନବାଚୀ । ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରର ଅପୂର୍ବ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ, ବାଇଶି ପାହାଚ ପଛରେ ଥିବା ଅଦ୍ଭୁତ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଏବଂ ତିନିଦିଅଁଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ରହସ୍ୟକୁ ଭାବିଲେ ମନେହୁଏ, ସତେଯେପରି ସୁଦକ୍ଷ-ବିଶିଷ୍ଟ ଶିଳ୍ପୀ ବିଶ୍ୱକର୍ମାଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ପୁରୀଧାମର କୋଣ-ଅନୁକୋଣ କଳା-ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟରେ ଖଚିତ-ଖୋଦିତ- ସୁସଜ୍ଜିତ । ଆଧୁନିକ ମଣିଷର ବୁଦ୍ଧିବିଜ୍ଞାନ ଏବଂ ଉପଲବ୍ଧିକୁ ଜଡବତ୍ ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ କରିଦିଏ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଅସଂଖ୍ୟ ଲୀଳା । ଭକ୍ତ ପାଇଁ ଯେଉଁଠି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଖୁବ୍ ଅନୁଭବ୍ୟ ମନେହୁଅନ୍ତି ସାଧକ ପାଇଁ ପୁଣି ସେଇଠି ସେ ବିଚିତ୍ର - ଅଦ୍ଭୁତ ଓ ଦୁର୍ବୋଧ ମଧ୍ୟ ହୋଇଉଠନ୍ତି ।

ଅଣସର ପିଣ୍ଡିରେ ଶାବର ପୂଜା, ସ୍ନାନ ଚକାରେ ଗଜାନନ, ରଥରେ ବାମନ, ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ଅଭିଷେକାଦି, ସାତକାଣ୍ଡଲୀଳା, ଶ୍ରୀଗଜେନ୍ଦ୍ରାଭିଷେକ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅଠଚାଳିଶା ଲୀଳା, ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚାରେ ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତରୁ ଆଜ୍ଞାମାଳ ଓ ଦେବୀ ଗୁଣ୍ଡିଚାରେ ବାମହସ୍ତରୁ ଆଜ୍ଞାମାଳ, ଲିଙ୍ଗଶକ୍ତିର ଉପାସନା ଇତ୍ୟାଦି ଯାତ-ନୀତି, ଲୀଳା-ବେଶ, ପୂଜା-ଉତ୍ସବାଦି ଅତି ବୈଚିତ୍ର୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଢଙ୍ଗରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ । ଶ୍ରୀଯନ୍ତ୍ରରେ ଭୋଗ ସ୍ଥାପନ, ଛପନ ଭୋଗ, ଛତିଶା ନିଯୋଗ, ଛତ୍ରଘଣ୍ଟି ସେବା, ଛେରାପହଁରା, ସ୍ନାନଯାତ୍ରା ଆଦି ମହାପ୍ରଭୁ ଓ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଆହୁରି ରହସ୍ୟାବୃତ କରିଦିଏ । ଏହି ପାବନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାରକୁ ମୃତ୍ୟୁର ଦ୍ୱାର ରୂପେ ନୁହେଁ ବରଂ 'ଅମୃତର ପ୍ରଥମ ପାବଛ' ରୂପେ, ମହାପ୍ରସାଦକୁ 'କୈବଲ୍ୟ' ରୂପେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ଦିଆଯାଇଛି । ଏହି ଧାମରେ ସାଲୋକ୍ୟ, ସାଯୁଜ୍ୟ, ସାରୂପ୍ୟ ଏବଂ ସାନ୍ନିଧ୍ୟ - ଆଦି ଚତୁର୍ବିଧ ମୁକ୍ତି ପ୍ରାପ୍ତି ହେଉଥିବାରୁ ଶାସ୍ତ୍ରାଦିରେ 'ମୁକ୍ତିଃ କୈବଲ୍ୟ ନିର୍ବାଣଂ' ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଧାମକୁ ତନ୍ତ୍ର-ଶାସ୍ତ୍ରାଦିରେ 'ଦିବ୍ୟଦେଶ'ରୂପେ ଅଭିହିତ କରାଯିବା ସହିତ ଷୋଡଶ ପୀଠାତ୍ମକ ଷୋଳକଳାପୂର୍ଣ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି ।

ଦିବ୍ୟଦେଶ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ - 'ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ' ରୂପେ ବିରାଜିତ । ତାଙ୍କୁ ନେଇ ଏତେ ଅଭିନବ ବିଧିବ୍ୟବସ୍ଥା, ନୀତିଚର୍ଯ୍ୟା ଯେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ଆଉ କୌଣସି ଦିଅଁଙ୍କଠାରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉନଥିବା ଯୋଗୁ ହିଁ ସେ କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ପାଲଟିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କରି ପାଇଁ ବେଦ-ମନ୍ତ୍ର-ସୂକ୍ତ-ତନ୍ତ୍ର-ଯନ୍ତ୍ର-କର୍ମକାଣ୍ଡ ଆଦିର ସ୍ଥାପନା । ତାଙ୍କରି ସେବାରେ ଅସଂଖ୍ୟ ପରିଚ୍ଛା, ପରକରଣ, ମୁଦିରଥ, ଶ୍ରୋତ୍ରିୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ପାଳିଆପଣ୍ଡା, ସିଂହାର, ଦରପଣିଆ, ଅଖଣ୍ଡ ମେକାପ, ବାହାର ଗରାବଡୁ, ଭିତର ଗରାବଡୁ, ଶ୍ରୀମୁଖ ସିଂହାରୀ, ଜ୍ୟୋତିଷ ପାତ୍ର, ଦଇତାପତି ଆଦି ଅହରହ କାର୍ଯ୍ୟରତ ।

ଶ୍ରୀ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ମହାମାନବ ଲୀଳା ଅତି ବୈଚିତ୍ର୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ। ସାଧାରଣ ମଣିଷ ପରି ତାଙ୍କର ନିତ୍ୟ-ନୈମିତ୍ତିକ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପାଦିତ ହୁଏ। ଦନ୍ତ ମାର୍ଜନ, ଚନ୍ଦନ ଧାରଣ, ଦିନକରେ ସାତଥର ଭୋଜନ, ଛପନ ପ୍ରକାର ବ୍ୟଞ୍ଜନ, ଚଉଷଠି ପ୍ରକାର ଉପଚାର, ଚୟନ, ଭ୍ରମଣ, ଯାତ୍ରା, ଆମୋଦ-ପ୍ରମୋଦ ଆଦି ଖୁବ୍ ମନୋଜ୍ଞ। ମଙ୍ଗଳ ଆଳତି (ମଇଲମ), ଅବକାଶ, ସିଂହାର, ହୋମ, ସୂର୍ଯ୍ୟପୂଜା, ଦ୍ୱାରପାଳ ପୂଜା, ଗୋପାଳ ବଲ୍ଲଭ, ସକାଳଧୂପ, ଭୋଗ ମଣ୍ଡପ, ଦ୍ୱିପ୍ରହର ଧୂପ, ପହୁଡ, ସନ୍ଧ୍ୟା ଆଳତି, ସନ୍ଧ୍ୟାଧୂପ, ଚନ୍ଦନ ଲାଗି, ବଡସିଂହାର ବେଶ (ବୃହତ୍ ଶୃଙ୍ଗାର), ବଡସିଂହାର ଧୂପ, ଶୟନ ଠାକୁର ବିଜେ, ଇତ୍ୟାଦି ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କର ପ୍ରାତ୍ୟହିକ ଲୀଳା ସଂପାଦନ କରାଯାଏ। ସାଧାରଣ ମଣିଷ ପରି ଜଗତର ନାଥ ମଧ୍ୟ ଜ୍ୱରରେ ପୀଡିତ ହୁଅନ୍ତି, ଔଷଧ ସେବନ ପୂର୍ବକ ସୁସ୍ଥ ହୁଅନ୍ତି। ନ୍ୟାୟରେ ମହାପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମଧ୍ୟ ଜନ୍ମ-ମୃତ୍ୟୁ ଚକ୍ରରୁ ମୁକ୍ତ ନୁହଁନ୍ତି। 'ଦେବତା ହୋଇଲେ ମରଇ' ନ୍ୟାୟରେ କଳିଯୁଗରେ ଦାରୁରୂପୀ ମହାବାହୁ ମଧ୍ୟ ଶରୀର ତ୍ୟାଗ କରନ୍ତି। ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭଗବଦ୍ ଗୀତାରେ ସାଂଖ୍ୟଯୋଗ ୨ୟ ଅଧ୍ୟାୟ ବିଂଶତମ ଶ୍ଳୋକରେ ତାଙ୍କରି ମୁଖ ନିଃସୃତ ବାଣୀ –

'ନ ଜାୟତେ ମ୍ରିୟତେ ବା କଦାଚି –
ନ୍ନାୟଂ ଭୂତ୍ୱାଂ ଭିତା ବା ନ ଭୂୟଃ
ଅଜୋ ନିତ୍ୟଃ ଶାଶ୍ୱତୋଽୟଂ ପୁରାଣୋ
ନ ହନ୍ୟତେ ହନ୍ୟମାନେ ଶରୀରେଃ'

'ଆତ୍ମା' – ଚିରନ୍ତନ, ଅଦାହ୍ୟ କିନ୍ତୁ ଶରୀର କ୍ଷୟଶୀଳନଶ୍ୱର। ଆତ୍ମାର ବିନାଶ ନାହିଁ ତେଣୁ ଦାରୁରୂପୀ ଜଗନ୍ନାଥ କେଉଁ ଅନାଦି ଯୁଗରୁ ଚଳନ୍ତି – ଜୀବନ୍ତ ଈଶ୍ୱର ରୂପେ ଅବସ୍ଥାନ କରି ଆସୁଛନ୍ତି। ମାୟାରେ ଭ୍ରମିତ ମାନବ ସମାଜକୁ ବାରମ୍ବାର ଜାଗୃତ କରିବାକୁ ମହାପ୍ରଭୁ ତାଙ୍କ ଲୀଳା କରିଚାଲିଛନ୍ତି। ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଦାରୁ – ଦେବତା ଓ ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ।

ନବକଳେବର ଓ ବନଯାଗଯାତ୍ରା:

ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଦାରବୀ ଲୀଳାର ରହସ୍ୟ ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ଅସ୍ପଷ୍ଟ ତଥା ସଂଗୁପ୍ତ ରହିଛି। 'ଦାରୁ'ରେ ଜୀବିତ ଗୁପ୍ତବ୍ରହ୍ମ ଯେ ଦେହତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ ଶୋଧ ହୋଇ ନୂଆ ଶରୀର ଧାରଣ କରି – ନୂଆ ବିଗ୍ରହରେ ଅନୁପ୍ରବେଶ କରନ୍ତି – ଏହି ଦର୍ଶନଟି ମଣିଷର ଚିନ୍ତା – ଚେତନା, ବୁଦ୍ଧି – ଜ୍ଞାନକୁ ମୋହାଚ୍ଛନ୍ନ ତଥା ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ କରିଦିଏ। ଘଟ ପରିବର୍ତ୍ତନର ଅଭିନବ – ଶାଶ୍ୱତ ସତ୍ୟ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଛି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ବିସ୍ମୟକର ମାନବଧର୍ମୀ ଦାରବୀ ଲୀଳା – ନବକଳେବର ମହୋତ୍ସବ। ସ୍କନ୍ଦ ପୁରାଣ ଅନୁଯାୟୀ ଶବର ରାଜ ବିଶ୍ୱାବସୁଙ୍କ ଉପାସିତ ଶ୍ରୀନୀଳମାଧବ ବିଗ୍ରହଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ପରେ ପୁନରାୟ ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ ରୂପରେ ଶେଷନାଗ ବଳଭଦ୍ର, ଦେବୀ ସୁଭଦ୍ରା ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ରତ୍ନ ସିଂହାସନରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହେବା ସହିତ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ବୈକୁଣ୍ଠ – ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇଛନ୍ତି। ପୁରାଣ ଅନୁସାରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମହାପ୍ରୟାଣ ଦିବସ ରୂପେ ଆଷାଢ ମଳମାସର କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ତିଥିକୁ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ। ପୁରାଣଶାସ୍ତ୍ରର ସେହି ସ୍ମୃତି ଆଧାରରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ନବକଳେବର ହୋଇଥାଏ। ଦ୍ୱାପର ପରବର୍ତ୍ତୀ ତ୍ରେତୟା ଯୁଗରେ ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟ ପ୍ରବଳପ୍ରତାପୀ ରାବଣକୁ ଜୟ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହି ମଳମାସ ବ୍ରତ ପାଳନ କରିଥିବା ଜଣାଯାଏ। ଏହି ମଳମାସକୁ 'ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ମାସ' ମଳ ଅଧିବାସ' ରୂପେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ। ଆଷାଢର ଏହି ମଳମାସ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପବିତ୍ର ଅଟେ। ଚନ୍ଦ୍ରମାସ ଓ ସୌରମାସ ମଧ୍ୟରେ ଅଧିମାସ ପଡିବା ସହିତ ଯୋଡା ଆଷାଢ ପଡିଲେ ହିଁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ବ୍ରହ୍ମ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ।

ନବକଳେବରର ଆଦ୍ୟପର୍ବ ହେଉଛି ପବିତ୍ର ବନଯାଗଯାତ୍ରା। ପାରମ୍ପରିକ ରୀତିରେ ଯୋଡା ଆଷାଢରେ ନିମ୍ବ ବୃକ୍ଷ ଠାବକରି ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା ଓ ଯାଗ- ଯଜ୍ଞ ପରେ ସେଥିରେ ନୂତନ ବିଗ୍ରହ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ପରେ 'ବ୍ରହ୍ମ' ସ୍ଥାପନ ବିଧି ପାଳନ କରାଯାଏ। ନବକଳେବର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ସେବାୟତମାନେ ମୁଖ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହ କରନ୍ତି। ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଦଶମୀ ତିଥିରେ ଦ୍ୱିପହର ଧୂପ ବେଳେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ଚାରିଟି ଫୁଲମାଳ ସୁଦର୍ଶନଙ୍କ ସମେତ ତିନି ଠାକୁରଙ୍କୁ ଲାଗି କରାଯାଏ। ଏହାକୁ ଆଜ୍ଞାମାଳ କୁହାଯାଏ। ସେହି ତିଥିରେ ହିଁ ଦଇତାମୁଖ୍ୟ, ବିଶ୍ୱାବସୁ, ପତିମହାପାତ୍ର, ସାତଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଦେଉଳକରଣ, ଚଢାଉକରଣ, ଲେଙ୍କା, ଓ ବିଶ୍ୱକର୍ମା ପ୍ରଭୃତି ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରରୁ ଶ୍ରୀନଅରକୁ ଯାଇ ଠାକୁର ରାଜାଙ୍କୁ ଗୁଆ ଟେକନ୍ତି। ଗଜପତି ମହାରାଜଙ୍କ ଗୁଆଟେକା ପରେ ଦାରୁ ସନ୍ଧାନକାରୀ ଜଗନ୍ନାଥବଲ୍ଲଭ ମଠକୁ ଯାଆନ୍ତି। ବନଯାଗ ଯାତ୍ରା ସମୟରେ ଚକ୍ରନାରାୟଣ ଶ୍ରୀସୁଦର୍ଶନ ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରୁ ପାଞ୍ଚକୋଶ ବାହାରକୁ ଆସନ୍ତି। ଶ୍ରୀ ସୁଦର୍ଶନ ହିଁ ବନଯାଗ ଯାତ୍ରୀଙ୍କୁ ଆଗେ ଆଗେ ବାଟ କଢାଇବା ସହ ସମସ୍ତ ବାଧାବିଘ୍ନକୁ ପ୍ରତିହତ କରନ୍ତି। ବନଯାଗ ସମୟରେ ଶ୍ରୀ ସୁଦର୍ଶନ ବୃକ୍ଷମୂଳେ ବିରାଜମାନ କରନ୍ତି। ମା' ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ମାଜଣା ପରେ ପରେ ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶ ଦ୍ୱାରା ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଶ୍ରୀସୁଦର୍ଶନ ଦାରୁ ଠାବ ହୁଅନ୍ତି। ଶ୍ରୀଜୀଉଙ୍କ ନବକଳେବରର ରହସ୍ୟମୟ ସାଂସ୍କୃତିକ ପଟ୍ଟଭୂମି ଉପରେ ପୁରୀର ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବଦିଗ ଐଶାନ୍ୟ କୋଣରେ ମା'

ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶ ଘଟଣାଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭାବୋଦ୍ଦୀପକ । ଭଜନ–କୀର୍ତ୍ତନ – ପୂଜାପାଠ – ହରିବୋଲ – ହୁଳହୁଳିରେ କାକଟପୁର ମଙ୍ଗଳାପୀଠ ଉଚ୍ଛୁଳି ଉଠେ । ସେବକଗଣ କାକଟପୁର ପୂର୍ବରୁ ତିନି କିଲୋମିଟର ଦୂରରେ ଦେଉଳି ମଠରେ ଯାଇ ପହଁଞ୍ଚନ୍ତି ଏବଂ ମଙ୍ଗଳା ମନ୍ଦିର ପୂଜକଙ୍କୁ ଚିଟାଉ ଦିଅନ୍ତି । ତତ୍ପର ଦିନ ଚିଟାଉପ୍ରାପ୍ତ ମା'ଙ୍କ ସେବକଗଣ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ସେବକଙ୍କୁ ସାଦରେ ପାଛୋଟି ନିଅନ୍ତି । ପବିତ୍ର ପ୍ରାଚୀ ନଦୀସ୍ନାନ ପରେ ସମସ୍ତ ସେବାୟତ ଏକତ୍ର ବସି ମା' ମଙ୍ଗଳାଙ୍କ ମାର୍ଜନା ନୀତି, ଚଣ୍ଡୀପାଠ ଏବଂ ଦାରୁପ୍ରାପ୍ତି ନିମନ୍ତେ ୧୦୮ଥର ବୈଷ୍ଣବାତ୍ମକ ସ୍ୱପ୍ନାବତୀ ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି । ମା'ଙ୍କ ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶକୁ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରି ମଙ୍ଗଳା ମନ୍ଦିର ସନ୍ନିକଟ ମହାଦେବଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ଦଇତାମାନେ ଅଧିଆ ପଡନ୍ତି ।

ପୂଜାପାଠ, ମନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚାରଣରେ ଦେଉଳିମଠର ପରିବେଶ ଜଗନ୍ନାଥମୟ ହୋଇଉଠେ । ନିଷ୍ଠା ଓ ଏକାଗ୍ରତାର ସହିତ ମନ୍ତ୍ର ଜପଦ୍ୱାରା ମା' ମଙ୍ଗଳା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ସ୍ୱପ୍ନଛଳରେ ଚାରି ଦାରୁ ବୃକ୍ଷର ସନ୍ଧାନ ଦିଅନ୍ତି । ବନଯାଗଯାତ୍ରୀ ଚାରିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ହବିଷ୍ୟାନ୍ନ ଗ୍ରହଣ ପୂର୍ବକ ଦୁଇଦିନ ଧରି ରହଣି ପରେ ଆଡମ୍ବରରେ ବାଦ୍ୟ ବଜାଇ ଦାରୁ ଅନ୍ୱେଷଣ ନିମନ୍ତେ ଯାତ୍ରାରମ୍ଭ କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରାଜପ୍ରତିନିଧି, ରାଜପୁରୋହିତ, ଚତୁର୍ବେଦୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବିଶ୍ୱକର୍ମା ସେବକ, ରାଜଗୁରୁ, ଦେଉଳକରଣ, ଲେଙ୍କା ସେବକ, ଚଢାଉକରଣ ଆଦି ପ୍ରମୁଖ । ବନଯାଗଯାତ୍ରୀ ନିଜ 'ଦଳ' ବା 'ବାଡ' ମୁଖ୍ୟ (ବାଡଗ୍ରାହୀ)ଙ୍କୁ ଦଳର ମୁଖ୍ୟ ଭାବରେ ଚୟନ କରନ୍ତି । ସେ ଯଜ୍ଞ ସାମଗ୍ରୀ ସମେତ 'ଆଜ୍ଞାମାଳ' ଧରି ବାହାରନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥୀୟ ସଂସ୍କୃତି – ପରମ୍ପରାକୁ ପାଥେୟ କରି ନବକଳେବର ନିମନ୍ତେ ପୂଜାକର୍ମ ଓ ଯଜ୍ଞାନୁଷ୍ଠାନକୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଛି । ଯଜ୍ଞାନୁଷ୍ଠାନ ସମୟରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଗୁପ୍ତପୂଜା ଓ ଜପବିଧି ଅନୁଯାୟୀ ଯଜ୍ଞମଣ୍ଡପକୁ ଲାଗି ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଏକ ଶବରପଲ୍ଲୀ ନିର୍ମାଣ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହି ପଲ୍ଲୀରେ ଦଳର ମୁଖ୍ୟ ଦଇତାପତି (ବିଶ୍ୱାବସୁ), ବିଦ୍ୟାପତି ଓ ଦେଉଳକରଣମାନେ ଅବସ୍ଥାପନ ପୂର୍ବକ ଯଜ୍ଞାନୁଷ୍ଠାନକୁ ଶେଷଯାଏ ଅବ୍ୟାହତ ରଖନ୍ତି ।

ମହାଦାରୁ ଲକ୍ଷଣ ଓ ମହାଦାରୁ ଛେଦନ ପ୍ରକ୍ରିୟା

ମହାଦାରୁଙ୍କ ଲକ୍ଷଣ ଅନୁଯାୟୀ ପ୍ରତି ଠାକୁରଙ୍କ ଦାରୁ ଚିହ୍ନିତ ହୁଏ । ବାରଗୋଟି ଲକ୍ଷଣ ବିଶିଷ୍ଟ ନିମ୍ବଦାରୁ ହିଁ ମହାଦାରୁ ରୂପେ ସ୍ୱୀକୃତ ହୁଅନ୍ତି । ନିମ୍ବ ବୃକ୍ଷ ତିନି – ପାଞ୍ଚ କିମ୍ବା ସାତଟି ଶାଖା ବିଶିଷ୍ଟ ହେବା ସହିତ ପତ୍ରଗୁଡିକ ତିକ୍ତ ହେବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ସ୍ୱଳ୍ପ ମଧୁର ହୋଇଥାନ୍ତି । ଦାରୁରେ ପକ୍ଷୀର ବସା ନଥିବା, ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ଉଇହୁଙ୍କା ରହିବା, ବିଷଧର ସର୍ପ ସଂକୁଳ ହେବା, ପୁଷ୍କରିଣୀ, ମଶାଣି, ନଦୀ, ପର୍ବତ, ମଠ, ଆଶ୍ରମ ଆଦି ରହିବା ସଂଗେ ସଂଗେ ସାହାଡା, ବର, ବରୁଣ, ବିଲ୍ୱ ଇତ୍ୟାଦି ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରିବେଷ୍ଟିତ ହେବା ଜରୁରୀ ।

ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଦାରୁ ଚିହ୍ନଟ ପରେ ପାରମ୍ପରିକ ରୀତି–ନୀତିରେ ଦାରୁ ଛେଦନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ସେବାୟତମାନଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚାରଣ ପ୍ରାର୍ଥନା, ଘଣ୍ଟ, କାହାଳି, ହୁଳହୁଳି, ବେଦମନ୍ତ୍ର ପାଠରେ ସମଗ୍ର ପରିବେଶ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକମୟ ହୋଇଉଠେ ।

'ନମସ୍ତେ ଦାରୁ ରୂପାୟ ମହାପିପ୍ପଳ ମେ ବଚ
ସାକ୍ଷାଦ୍ ବ୍ରହ୍ମତରୋ ବ୍ରହ୍ମାକ୍ଷର ସମନ୍ୱିତମ୍ ।'

ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଶ୍ରୀସୁଦର୍ଶନ ମହାଦାରୁଙ୍କୁ ୧୦୮ ଗରାଜଳରେ ମହାସ୍ନାନ ପୂର୍ବକ ଭୂମି ଏବଂ ଭୂତଶୁଦ୍ଧି କରାଯାଏ । ଶ୍ରୋତ୍ରିୟ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚାରଣ, ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା ତଥା ପ୍ରାତଃକାଳୀନ ସୂର୍ଯ୍ୟପୂଜା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦାରୁଙ୍କ ନିକଟରେ ତିନିଦିନ ଧରି ଯଜ୍ଞ ହୁଏ ଏବଂ ଗନ୍ଧପୁଷ୍ପ – ଚନ୍ଦନ – ଘୃତ – ମଧୁ ଆଦି ପ୍ରଦାନ କରାଯାଏ । ଯଜ୍ଞକାମ ଶେଷରେ ସୁନା କୁରାଢୀ ଓ ରୂପା କୁରାଢୀଙ୍କୁ ପୂଜା କରାଯାଏ । ବିଦ୍ୟାପତି କିମ୍ବା ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ସୁନା କୁରାଢୀକୁ ହାତରେ ଧରି ସୁଦର୍ଶନ ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ବୃକ୍ଷକୁ ବାମରୁ ଦକ୍ଷିଣ କ୍ରମରେ ତ୍ରିବାର ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ପୂର୍ବକ କୁରାଢୀରେ ତିନିଥର ଚୋଟ ଦିଅନ୍ତି । ପରେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ରୂପା କୁରାଢୀକୁ ସୁଦର୍ଶନ ମନ୍ତ୍ରରେ ଅଭିମନ୍ତ୍ରିତ କରି ବିଶ୍ୱାବସୁଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କରନ୍ତି । ବିଶ୍ୱାବସୁ ଦାରୁଙ୍କୁ ତ୍ରିବାର ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରି ବୃକ୍ଷର ପାଦଦେଶକୁ ତିନିବାର ଛେଦନ କରନ୍ତି । ଶେଷରେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଲୁହା କୁରାଢୀକୁ ସୁଦର୍ଶନ ମନ୍ତ୍ରରେ ମନ୍ତ୍ରିତ କରି ବିଶ୍ୱକର୍ମାଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି ଏବଂ ଦାରୁ ଛେଦନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଏହି ସମୟରେ କେବଳ 'ପାତାଳି ନୃସିଂହ' ମନ୍ତ୍ରରେ ମହାଯଜ୍ଞ ଚାଲେ । ଏହି ମନ୍ତ୍ରକୁ ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ନାହିଁ । ଶ୍ରୀ ସୁଦର୍ଶନଙ୍କ ଦାରୁ ଛେଦନ ସମୟରେ ବିଶ୍ୱକର୍ମାମାନେ ନିର୍ଜଳ ଉପବାସ ରହି ସୁଦର୍ଶନ ମନ୍ତ୍ର ସହିତ ଏକଲକ୍ଷ ମହାନୃସିଂହ ମନ୍ତ୍ର ପାଠ ଓ ଏଗାର ଶହ ଘୃତାହୂତି ଦେଇଥାନ୍ତି ।

ମହାଦାରୁ ଛେଦନ ପରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁପ୍ତ ଭାବରେ ଚଉପଟ କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲେ ଏବଂ ତତ୍‌ସହିତ ମହାଦାରୁଙ୍କୁ କୋଇଲି ବୈକୁଣ୍ଠ ଯାଏ ଅଣାଯିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଶଗଡି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ଦାରୁଗୁଡିକୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମାପରେ ଖଣ୍ଡ କରାଯାଇ ଶଗଡିରେ

ନିଆଯାଏ । ଶଗଡି ଉପରେ ଦାରୁଙ୍କୁ ପାଟକନା ଘୋଡାଇ ଫୁଲ-ଚନ୍ଦନରେ ସଜ୍ଜିତ କରାଯାଏ । ଶଗଡିକୁ ଦଉଡି ଲଗାଇ ଟଣାଯାଏ । କ୍ରମାନ୍ୱୟରେ ପ୍ରଥମେ ଶ୍ରୀସୁଦର୍ଶନ, ଶ୍ରୀବଳଭଦ୍ର, ମା'ସୁଭଦ୍ରା ଓ ଶେଷରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଦାରୁକୁ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରର କୋଇଲି ବୈକୁଣ୍ଠକୁ ଅଣାଯାଇ ମହାସ୍ନାନ କରାଯାଇଥାଏ ଏବଂ ଚତୁର୍ଦ୍ଧା ମୂର୍ତ୍ତି ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲେ । ନିର୍ଜଳ ଉପବାସ ରହି ମହାରଣାମାନେ ଦାରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସୁଚାରୁ ରୂପେ ନିର୍ବାହ କରନ୍ତି ।

ବ୍ରହ୍ମ ପରିବର୍ତ୍ତନ ବିଧି

ନିଶାର୍ଦ୍ଧରେ ଶ୍ରୀଜୀଉମାନଙ୍କ ନବକଳେବର ବିଧି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁପ୍ତ ଭାବରେ ପାଳନ କରାଯାଏ । ପୁରୁଣା ବିଗ୍ରହଙ୍କର ବଡ ସିଂହାର ଧୂପ ଶେଷ ପରେ ସନ୍ଧ୍ୟାସୁଦ୍ଧା ମନ୍ଦିର ଶୋଧ କରାଯାଏ । ମନ୍ଦିରର ଚାରିଦ୍ୱାର ବନ୍ଦ ରହେ ।

ଅନ୍ଧକାରାଚ୍ଛନ୍ନ ମନ୍ଦିରକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଜନଶୂନ୍ୟ କରାଯାଏ । ନ୍ୟାସ ଦାରୁରେ ଚାରିଗୋଟି ବ୍ରହ୍ମ କବାଟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଥାଏ । ବ୍ରହ୍ମଗହ୍ୱର ସ୍ଥଳରେ ବ୍ରହ୍ମକବାଟ ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇ ତାକୁ ବନ୍ଦ କରାଯାଏ । ଘଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିବା ଦଇତାପତିଙ୍କ ଆଖିରେ ଅନ୍ଧ ପୁଟୁଳି ବନ୍ଧାଯାଇଥାଏ । ବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ପାପଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିବା ହାଡ-ମାଂସଦ୍ୱାରା ସ୍ପର୍ଶ ନକରିବା ପାଇଁ ବ୍ରହ୍ମସ୍ଥାପକ ଦଇତାପତିମାନେ ସେମାନଙ୍କ ସର୍ବାଙ୍ଗକୁ ବହୁ ପ୍ରସ୍ଥ ପାଟବସ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଆଚ୍ଛାଦିତ କରାନ୍ତି ।

ଶିଆଳି ବା ଶାଳ୍ମଳୀ ତରୁ ତଳେ ଗର୍ତ୍ତ ଖୋଳାଯାଇ ସେଥିରେ ପାଟକନା ବିଛାଇ ତା'ଉପରେ ପୁରାତନ ବିଗ୍ରହକୁ ପାତାଳି କରାଯାଏ । ଏହିଠାରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଧାମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କ ନିତ୍ୟ ଗୋଲକ ଲୀଳା ଏବଂ ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ସବ ଲୀଳା ସଂପାଦିତ ହୁଏ ।

ଦଇତାପତିମାନେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ବିଚ୍ଛେଦରେ ମ୍ରିୟମାଣ ହୋଇ ନିଷ୍ଠାର ସହିତ ପବିତ୍ର ଦଶାହ ପାଳନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ପରିବାରରେ ମଧ୍ୟ ଅଶୌଚ କର୍ମାଦି ପାଳନ କରନ୍ତି । ଦଇତାଙ୍କ ଘର ଶୋଧ ହୋଇ ଚୂନ ଲେପନ ହୁଏ । ଦଶାହ ପରେ ଏକାଦଶାହ ପାଳନ କରାଯାଏ । ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରରେ ବାଦ୍ୟ, ଘଣ୍ଟ-ଘଣ୍ଟି ଶୁଭେ ନାହିଁ । ଶୁଦ୍ଧିକ୍ରିୟା ପାଳନ ପରେ ସ୍ନାନ ପୂର୍ଣ୍ଣମୀଠାରୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଧାମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କର ଲେପ ସଂସ୍କାରବିଧି ପାଳନ କରାଯାଏ । ସ୍ନାନପୂର୍ଣ୍ଣମୀଠାରୁ ମହାପ୍ରଭୁମାନେ ଅଣସର ଘରେ ରହିଥାନ୍ତି ।

ଦାରୁ ରୂପକ ଅସ୍ଥି ଉପରେ – ମଜ୍ଜାଗତ ରସ ରୂପେ ସୁଗନ୍ଧ ତୈଳ, ଶିରା-ପ୍ରଶିରା ରୂପେ ରଙ୍ଗ-ବେରଙ୍ଗର ପାଟ ଡୋର, ଶରୀରର ମାଂସ ରୂପେ ଚନ୍ଦନ – କସ୍ତୁରୀ, ଝୁଣାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏକ ବିଶେଷ ପ୍ରଲେପ, ଚର୍ମ ରୂପେ ପରସ୍ତ – ପରସ୍ତ ବସ୍ତ୍ର ଆଚ୍ଛାଦନ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହା ଉପରେ ପ୍ରଲେପ ଦିଆଯାଏ ଯାହାକୁ 'ଶୁକ୍ର' କୁହାଯାଏ । ଚିତ୍ରକରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭୁଙ୍କର ନେତ୍ରକୁ ଛାଡି ଶ୍ରୀଜୀଉଙ୍କର ସମଗ୍ର ଶରୀରକୁ ରଙ୍ଗଦ୍ୱାରା ଚିତ୍ରିତ କରାଯାଏ । ଏହାପରେ ବିଗ୍ରହଙ୍କୁ ମହାସ୍ନାନ କରାଇ ଶୁଦ୍ଧ-ପବିତ୍ର-ସୁସଜ୍ଜିତ କରାଯାଏ ଏବଂ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ପାଇଁ ନବଯୌବନ ଦର୍ଶନ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଏ । ଏହା ପରଦିନ ଅର୍ଥାତ୍ ଆଷାଢ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଦ୍ୱିତୀୟା ପୁଷ୍ୟା ନକ୍ଷତ୍ରରେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଜନ୍ମୋତ୍ସବ ରୂପେ ବିଶ୍ୱପ୍ରସିଦ୍ଧ 'ରଥଯାତ୍ରା' କିମ୍ବା ଗୁଣ୍ଡିଚାଯାତ୍ରା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ । ଶ୍ରୀଜୀଉ ରଥାରୂଢ ହୁଅନ୍ତି । ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚାଠାରୁ ସାତଦିନ ବ୍ୟାପୀ ଆଡପ ମଣ୍ଡପରେ ପୂଜା ପାଆନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ନେଇ ଆଧାରିତ ତତ୍ତ୍ୱ ଓ ପରମ୍ପରାର ବିଳୟ ନାହିଁ । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଶବ୍ଦରେ ବର୍ଣ୍ଣିବା ଅସମ୍ଭବ । ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତି – ପରମ୍ପରା ସହିତ ତାଙ୍କ ସଂପୃକ୍ତିର ରୂପରେଖ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଶବ୍ଦ ଅଭାବ ହୁଏ । କେବେ ଆସ୍ତିକର ଭାବ ଗଦ୍‌ଗଦ୍ ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ ତାଙ୍କୁ ମହାପ୍ରଭୁର ମାନ୍ୟତା ଦିଏ ତ ନାସ୍ତିକର ନାହିଁର ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଭିତରେ ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ ମହାବାହୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଗୋଟାଳି ବାନ୍ଧିଯାଆନ୍ତି । 'ବିଶ୍ୱାସେ ମିଳୟେ ହରି ତର୍କେ ବହୁ ଦୂର' – ଭିତରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଆହୁରି ଦେଦୀପ୍ୟମାନ ହୋଇଉଠନ୍ତି । ଲୀଳାମୟ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଗୁପ୍ତସେବା ଓ ଦାରବୀ ଲୀଳାର ଅଲୌକିକତା ଏଯାବତ୍ ସର୍ବସାଧାରଣରେ ଅପ୍ରକାଶ୍ୟ ଏବଂ ରହସ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇରହିଛି ।

ପ୍ଲଟ ନଂ- ୩୨୫୫
ଚକେଇ ସିଆଣୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର

❖ ❖ ❖